

АНАЛІЗ МЕТОДИЧНИХ ПІДХОДІВ ДО ОЦІНКИ ІННОВАЦІЙНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ПІДПРИЄМСТВА

І. В. Причепя, аспірант Вінницького національного технічного університету

В статті охарактеризовано основні методичні підходи до оцінки інноваційного потенціалу підприємства. Визначено переваги та недоліки існуючих методик. Проведено критичний аналіз застосування їх на практиці. Запропоновано класифікацію методів оцінки інноваційного потенціалу.

Вступ. В умовах глобальних кризових перетворень сучасний економічний простір зазнає ряд змін, результатом чого має стати повна ліквідація неспроможних до адаптації та розвитку суб'єктів господарювання та вихід конкурентоспроможних господарських систем на новий, більш прогресивний рівень.

В умовах, що склались, важливим шляхом підвищення конкурентоспроможності та виходу вітчизняних підприємств з кризи є інтенсифікація їх інноваційної діяльності, налагодження внутрішніх і зовнішніх інформаційних зв'язків. Мірилом сукупних можливостей та здатностей господарюючого суб'єкта до інноваційного розвитку є його інноваційний потенціал.

Постановка проблеми. В складних кризових умовах важливим завданням є збереження вже досягнутого рівня інноваційного потенціалу та оцінка реальних потенцій до його нарощення. Постає питання адекватної оцінки сукупних можливостей, здатностей та ресурсів підприємства, необхідних для впровадження нових ідей, тобто його інноваційного потенціалу.

Метою роботи є висвітлення основних підходів до оцінки інноваційного потенціалу підприємств, виявлення їх переваг та недоліків.

Аналіз останніх джерел досліджень і публікацій. Серед робіт, присвячених оцінці інноваційного потенціалу, слід відмітити праці вітчизняних науковців Ілляшенко С. М., Верби В. А., Новікової І. В., Князь О. В., Андріанова Ю. О., Чабана В. Г., Чухрай Н., Патори Р., Іванової Є., Поповича О. С.,

Червінської Т. М., Карснокутської Н. В., Хобти В. М., Комар Г. О., Власенко О. [1-10] та російських дослідників Кочеткова С., Поршнева А. Г., Румянцевой З. П., Соломатіна Н. А., Трифілової А. А. [11-13] та інших.

Незважаючи на величезну кількість наукових та практичних здобутків в теорії та практиці оцінювання інноваційного потенціалу, і досі відсутні єдині систематизовані методи дослідження в даному секторі економічної науки. Це актуалізує необхідність аналізу існуючих методичних підходів та розробки єдиної комплексної методології оцінки стану інноваційного потенціалу підприємств.

Виклад основного матеріалу та результатів дослідження. Загалом, оцінка – це результат визначення та аналізу якісних і кількісних характеристик об'єкта, що ним управляють (керують), а також самого процесу управління ним [14]. Оцінка інноваційного потенціалу підприємства дозволяє проаналізувати сильні та слабкі сторони, рівень розвитку його структурних складових, визначити повноту використання наявного потенціалу, виявити можливості його нарощення та невикористані резерви. При постійному діагностичному обліку інноваційного потенціалу керівництво має змогу «тримати руку на пульсі» життєдіяльності підприємства. На практиці оцінка інноваційного потенціалу – це досить складна і багатоаспектна задача, що вимагає значних затрат часових і трудових ресурсів.

Результати проведеного дослідження показали, що підходи дослідників до оцінки інноваційного потенціалу досить різноманітні та різнобічні, що проявляється в меті та напрямках оцінювання, методах, засобах та глибині оцінки, в виборі результуючого показника і т. д. (табл. 1).

Ключовим етапом в оцінюванні є визначення мети та цілей оцінки, оскільки саме вони визначають особливості проведення всіх наступних етапів даної процедури.

Автори проаналізованих методик основними завданнями оцінки визначають діагностику, моніторинг та детальний аналіз інноваційного потенціалу підприємства.

Таблиця 1

Критичний огляд основних методів оцінки інноваційного потенціалу підприємства

Автор (джерело)	Підхід	Критерії оцінки інноваційного потенціалу підприємства (ІПП)					
		елементи ІПП, що аналізуються	мета оцінки	алгоритм оцінки	переваги	недоліки	результуючий показник
1	2	3	4	5	6	7	8
С. М. Ілляшенко [1]	стратегічно-орієнтований	інтелектуальний, кадровий, технологічний, науково-дослідний, інтерфейсний, інформаційний, ринковий потенціали	визначення достатності ІПП для реалізації стратегічних цілей	переведення у відносні показники рівнів кожної із локальних складових, визначення їх вагомості	простота, комплексність та гнучкість процедури оцінювання	переведення рівнів значень локальних потенціалів у відносні оцінки, що в деякій мірі знижує точність отриманих результатів	інтегральний показник як середньозважена складових
В. А. Верба, І. В. Новікова [2]	проблемно-орієнтований	інноваційні ресурси (ІР), каталізатори (К)	діагностика ІПП	комплексний аналіз складових ІПП з урахуванням коефіцієнтів вагомості в залежності від ступеня залученості підприємства до інноваційного процесу (експертне оцінювання)	доступність вхідної інформації, врахування життєвого циклу підприємства та проблемно-орієнтоване обґрунтування	обмежене врахування зовнішніх факторів, необхідність проведення трудомістких експертних процедур, значний вплив експертної думки	інтегральний показник на основі середньої геометричної складових
В. М. Хобта, Г. О. Комар [9]	цільовий	показники ефективності організації системи управління інноваційною діяльністю, показники фінансового стану; рівень витрат, інформатизації та забезпечення устаткуванням інноваційних процесів	об'єктивна оцінка стану ІПП, моніторинг	вибір оціночних показників, визначення їх нормативів, розрахунок безрозмірних та конкретних показників із застосуванням універсального показника-функції бажаності Харрінгтона	поєднання об'єктивних результатів із твердженнями експертів, врахування особливостей досліджуваного підприємства	висока ймовірність суб'єктивізму (значний вплив думок експертів); у випадку нульового значення хоча б одного із оціночних елементів рівень ІПП визнається нульовим	комплексний показник ефективності використання ІПП як середнє геометричне окремих бажаностей
О. В. Князь, Ю. О. Андріанов [3]	процесний	частота і ефективність впровадження інновацій, потенціал підприємства щодо розроблення і впровадження інновацій, готовність персоналу до змін	визначення рівня ІПП	аналіз частоти та ефективності реалізації інновацій, розрахунок їх узагальнюючого показника, аналіз ІПП, аналіз готовності працівників до змін	простота розрахунків	непрозорість вибору коефіцієнтів вагомості для різних показників	комплексний показник ІПП як сума розрахованих показників з врахуванням їх вагомості

Продовження таблиці 1

1	2	3	4	5	6	7	8
А. Г. Поршнев, З. П. Румянцева, Н. А. Соломатін [12], Н. В. Краснокутська [8]	системно-цільовий	ресурс – функція – проект	детальна та діагностична оцінка	оцінка елементних потенціалів по відношенню до конкретного нового проекту	можливість обмеження переліку досліджуваних параметрів при діагностичному оцінюванні	необхідність значної інформаційної бази, трудомісткість розрахунків при детальному оцінюванні	інтегральний показник як сукупність потенціалів всіх проектів
А. А. Трифілова [13], В. Г. Чабан [4]	фінансово-діагностичний	фінансові ресурси та можливості підприємства до їх залучення	аналіз економічних можливостей підприємства	визначення фінансового забезпечення підприємства із включенням витрат, пов'язаних з розробленням і впровадженням нових і/або технологій поліпшення	простота розрахунків, доступність вхідної інформації, практичне застосування	досліджуються лише фінансово-економічні можливості для здійснення інноваційної діяльності	трьохкомпонентний показник та класифікація 4-х типів ІПП
С. Кочетков [11]	витратний	кадровий, виробничий та інвестиційний потенціали	співставлення ІПП, максимальних можливостей та інноваційних резервів	розрахунок суми витрат, що виникають при формуванні і реалізації елементів ІПП (функціональних потенціалів)	простота розрахунків, можливість визначення резерву ІПП	обмеження структурних компонент ІПП, використання даних минулих періодів	інтегральний показник як сума потенціалів структурних елементів
Н. Чухрай, Р. Пагора [5]	стратегічно-конкурентно-орієнтований	інноваційний потенціал матеріальних ресурсів, інтелектуальний потенціал	визначення основних відхилень ІПП від бажаних позицій, моніторинг ІПП	визначення кластер-чинників та показників оцінки на різних етапах розробки та комерціалізації інновації, розрахунок коефіцієнтів вагомості показників, вибір бази порівняння, розрахунок показника рівня ІПП	пріоритетність інтелектуальної складової, можливість застосування для внутрішніх потреб та для галузевого (конкурентного) порівняння	присутність незначного суб'єктивізму при проведенні попарного порівняння показників	узагальнюючий показник росту та інтенсивності ІПП

Детальна оцінка на підприємстві проводиться рідко, оскільки є досить трудомістким процесом і вимагає наявності повної та всеохоплюючої інформації. Діагностичний підхід може застосовуватися при оцінці як власного інноваційного потенціалу, так і для аналізу інноваційних можливостей конкурентів, оскільки може проводитись при обмеженому доступі до внутрішніх та зовнішніх інформаційних ресурсів. Моніторинг передбачає фіксацію стану інноваційного потенціалу підприємства в часі, аналіз його розвитку.

Ще одним важливим аспектом є визначення масштабів оцінювання, що передбачає встановлення рівня деталізації оцінки (інноваційний потенціал підприємства, потенціал окремих складових інноваційного потенціалу [1; 5; 11], потенціал певного інноваційного проекту [8; 12], потенціал певної технології [7; 10] і т. д.). Саме мета та масштаби оцінки визначають вимоги до вхідної інформації, матеріально-технічного, кадрового, методичного забезпечення, а також – і до вихідного результату. Оскільки оцінка інноваційного потенціалу підприємства може проводитись як для внутрішніх, так і для зовнішніх потреб, то і інтерпретація результатів, співставлення їх з очікуваними даними будуть індивідуальними для кожного контрагенту.

Важливим кроком оцінювання є формування сукупності оціночних показників, рівень яких визначає стан об'єкта дослідження. При їх виборі більшість авторів застосували експертні методи дослідження, перевагою яких є простота, можливість оцінки якісних ознак параметрів, застосування в умовах обмеженості інформації. Недоліки – висока ймовірність суб'єктивності експертних думок, ризик некомпетентності експертів, складність процедури опитування. Однак інноваційний потенціал підприємства є складною системою, яка досить важко піддається формалізації. Це вимагає застосування поряд із логічними та економіко-математичними методами саме процедур експертного оцінювання.

Аналіз показав, що більшість авторів в якості результуючого показника обрали інтегрований показник рівня інноваційного потенціалу підприємства. Різниця полягає лише у методах його розрахунку: як середньоарифметичної [1] та

середньогометричної [2; 9] відносних показників; як суми часткових показників [3; 8; 11; 12] із врахуванням їх значимості. Зведення часткових показників до узагальнюючого дозволяє провести комплексне порівняння розвитку інноваційного потенціалу досліджуваного об'єкту в часі, співставити власні показники інноваційності з конкурентами і т.д. З іншого боку, часткові показники є досить різнорідними і їх агрегування може значно спотворити реальний стан інноваційного потенціалу підприємства. Разом з тим, існування інтегрованого показника жодною мірою не заперечує існування часткових показників. Необхідність їх розрахунку визначається завданнями, які ставляться при оцінці інноваційного потенціалу економічної системи.

Значним здобутком науковців в розвитку теорії інновацій є врахування при оцінці та управлінні інноваційним потенціалом стратегічної спрямованості підприємства, що дозволяє виявити реальні перспективи його розвитку [1; 5; 6].

В результаті проведеного огляду емпіричних та теоретичних напрацювань науковців всю сукупність існуючих методів оцінки згруповано за відповідними напрямками (рис.1).

Враховуючи недоліки існуючих підходів, визначимо основні принципи оцінки, що являють собою правила, покладені в основу методичного підходу:

- точність та визначеність оцінки (чітке та точне визначення параметрів об'єкта оцінки);
- простота та інформативність оцінки (визначення спрощеного набору вхідних показників, які визначають кінцевий результат, та достовірно відображають стан об'єкту);
- цільова орієнтація оцінки (оцінка здійснюється відповідно до поставленої мети та запитів користувачів вихідних результатів);
- системність оцінки (оцінка кожного з елементів інноваційного потенціалу підприємства як складної економічної системи у взаємозв'язку між собою та із зовнішнім середовищем);
- доступність вхідної інформації (орієнтація на основні форми фінансової звітності підприємств);

- комплексність оцінки (процес оцінювання включає визначення ретроспективного, поточного стану інноваційного потенціалу підприємства та прогнозування його розвитку).

МЕТОДИ ОЦІНКИ ІННОВАЦІЙНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ПІДПРИЄМСТВА			
За критерієм оцінки			
витратний (майновий)	оцінка здійснюється на основі розрахунку суми витрат на формування та реалізацію об'єкта оцінки	за фактором часу	оцінка на основі показників минулої діяльності (витрат)
порівняльний (витратно-результатний)	оцінка здійснюється на основі співставлення з аналогами, які вже досліджувались		оцінка на основі показників теперішнього часу (порівняння з аналогами)
результатний (дохідний)	оцінка здійснюється на основі розрахунку потоку результатів від використання об'єкта оцінки (очікувані доходи)		оцінка на основі очікуваних результатів в майбутньому (очікувані результати)
За глибиною оцінки		За вимірниками оціночних показників	
детальний	оцінка на основі детального аналізу внутрішнього середовища за умов наявності повної та всеохоплюючої інформації	при оцінці використовують показники в натуральному (умовно-натуральному) вираженні	
діагностичний	оцінка на основі обмежених та доступних як для внутрішніх, так і для зовнішніх аналітиків параметрів	-//-//- в вартісному вираженні -//-//- в бальному вираженні -//-//- в евристичному вираженні	
За формою подання результатів оцінки		За ступенем агрегування	
оцінка на базі інтегрованого показника	висновок про рівень інноваційного потенціалу здійснюється на основі узагальнюючого показника	оцінка інноваційного потенціалу окремого інноваційного проекту (продукту, технології, процесу)	
оцінка на основі системи показників	висновок про рівень інноваційного потенціалу здійснюється на основі всеосяжної системи показників	оцінка інноваційного потенціалу організації в цілому	
За характером домінантних параметрів оцінки		За способом одержання оцінки	
фінансовий	на основі фінансових показників господарювання підприємства	об'єктний	
нефінансовий	на основі показників матеріального, нематеріального характеру	порівняльний	
змішаний	поєднання фінансових та нефінансових показників	експертний	
За формою подання оціночної моделі		За напрямом оцінки	
статистичні	оцінка здійснюється на базі статистичних методів дослідження, спостереження, групування і т.д.	оцінка зовнішніх (макро-, мезо-) факторів	
економіко-математичні	оцінка здійснюється на базі описових, прогностичних, нормативних та інших економіко-математичних моделей	оцінка внутрішніх (мікро-) факторів	
математичні	оцінка здійснюється засобами диференціального, логарифмічного, інтегрального аналізу тощо	оцінка внутрішніх та зовнішніх факторів	

Рис. 1. Класифікація методів оцінки інноваційного потенціалу підприємства

Висновки. Різноманітність поглядів дослідників обумовлена безліччю видів інноваційної діяльності, різною масштабністю, капіталомісткістю та ефективністю інноваційних проектів, відмінністю в галузях реалізації нововведень та спеціалізації інноваційно активних підприємств і т. д.

Різноманітність існуючих підходів значно ускладнює завдання вибору оптимальної методології оцінки інноваційного потенціалу підприємства. Єдиного підходу немає і не може бути, оскільки досить різноманітними є специфіка, масштаби інноваційної діяльності, галузі господарювання, розміри підприємств тощо. Тому підхід до оцінки інноваційного потенціалу підприємства має бути індивідуальним, найбільш оптимальним для відповідної галузі, для конкретного підприємства.

Оцінивши величину наявного інноваційного потенціалу, визначивши приховані резерви, виявивши сильні та слабкі сторони в інноваційній діяльності підприємства, доцільно привести у відповідність внутрішні та зовнішні інноваційні можливості, наявні та потенційні здатності підприємства, оптимізувати інноваційну ресурсну базу у відповідності із інноваційно-стратегічними акцентами підприємства і т.д. Іншими словами, інноваційний потенціал має стати постійним об'єктом управління на підприємстві, що передбачає цілеспрямований вплив на нього з метою підвищення ефективності інноваційної діяльності суб'єкта господарювання.

Методологія оцінки інноваційного потенціалу підприємства потребує подальшого глибокого розуміння і розвитку із врахуванням недоліків та переваг вже існуючих методик.

ЛІТЕРАТУРА

1. Менеджмент та маркетинг інновацій : монографія / С. М. Ілляшенко, О. В. Прокопенко, Л. Г. Мельник та ін. За заг. ред. С. М. Ілляшенка. – Суми : Університетська книга, 2004. – 615 с. - ISBN 966-680-128-0.
2. Верба В. А. Методичні рекомендації з оцінки інноваційного потенціалу підприємства / В. А. Верба, І. В. Новікова // Проблеми науки. – 2003. – № 3. – С. 22 – 31.

3. Князь О. В. Оцінювання інноваційного потенціалу підприємства / Князь О. В., Андріанов Ю. О. // Регіональна економіка. – 2007. – № 3. – С. 219 – 227. – ISSN 1562-0905.
4. Чабан В. Г. Інноваційний потенціал підприємств та його оцінка / В. Г. Чабан // Фінанси України. – 2006. – № 5. – С. 142 – 148.
5. Чухрай Н. Товарна інноваційна політика : управління інноваціями на підприємстві / Н. Чухрай, Р. Патора. – К. : Кондор, 2009 – 400 с. – ISBN 978-966-351-056-0.
6. Іванова Є. Методичні засади стратегічної оцінки інноваційного потенціалу підприємств хімічної промисловості / Євгенія Іванова // Економіст. – 2005. – № 12. – С. 68 – 71.
7. Попович О. С. Проблемно-орієнтована оцінка інноваційного потенціалу науково-технічних розробок та технологій при прогнозно-аналітичному дослідженні / О. С. Попович, Т. М. Червінська // Наука та наукознавство. – 2006. – № 3. – С. 28 – 32.
8. Краснокутська Н. В. Інноваційний менеджмент / Н. В. Краснокутська. – К. : КНЕУ, 2003. – 504 с. – ISBN 966-574-524-7.
9. Хобта В. М. Оцінка інноваційного потенціалу підприємства / В. М. Хобта, Г. О. Комар // Економіка промисловості. – 2009. – № 44. – ISSN 1562-109X
10. Власенко О. Оцінка ринкового потенціалу інноваційної технології / О. Власенко // Економіст. – 2007. – № 9. – С. 70 – 74.
11. Кочетков С. Оценка инновационного потенциала промышленных предприятий / С. Кочетков // Экономист. – 2006. – № 5. – С. 34 – 38.
12. Поршнева А. Г. Управление организацией : учебник / А. Г. Поршнева, З. П. Румянцева, Н. А. Саломатин. – 4-е изд., перераб. доп. – М. : ИНФРА – М, 2007. – 736 с.
13. Трифилова А. А. Управление инновационным развитием предприятия / А. А. Трифилова. – М. : Финансы и статистика, 2003. – 176 с.
14. Федонін О.С. Потенціал підприємства : формування та оцінка / О. С. Федонін, І. М. Репіна, О. І. Олексюк. – К. : КНЕУ, 2006. – 316 с. – ISBN 966-574-519-0.